ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 28 (1976)

28 Γ'

Μεθοδολογικές προϋποθέσεις της συστηματικής θεωρίας του Luhmann στη λύση του προβλήματος της μειώσεως συμπλεγμάτων

Χρήστος Σ. Αλεξόπουλος

doi: 10.12681/grsr.352

Copyright © 1976, Χρήστος Σ. Αλεξόπουλος

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Αλεξόπουλος Χ. Σ. (1976). Μεθοδολογικές προϋποθέσεις της συστηματικής θεωρίας του Luhmann στη λύση του προβλήματος της μειώσεως συμπλεγμάτων. *The Greek Review of Social Research*, *28*, 292–299. https://doi.org/10.12681/grsr.352

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 29/03/2024 03:38:11

μεθοδολογικὲς προϋποθέσεις τῆς συστηματικῆς θεωρίας τοῦ Luhmann στὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς μειώσεως συμπλεγμάτων

τοῦ
Χ. Σ. Ἀλεξόπουλου

Master of Science στὴν Παιδαγωγικὴ

I

Ἡ ἐργασία αὐτὴ ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ ἀπουσία τῆς συστηματικῆς θεωρίας ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ ὁρίζοντα τῆς Ἑλλάδας, καθὼς καὶ ἡ αὐξανόμενη ἀναγκαιότητα τῆς ὀργάνωσης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων μὲ τρόπο περισσότερο ὀρθολογικό, καθιστοῦν τὴ δημοσίευσή της ἂν ὄχι ἀναγκαία, τουλάχιστον χρήσιμη.

Τὸ πλαίσιο τῆς ἐργασίας εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀφηρημένο, πράγμα ποὺ εἶναι βέβαια ἀναπόφευκτο, ἀφοῦ ὁ συγγραφέας κινεῖται συνειδητὰ σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο μιὰ καὶ αὐτὸ ἐπιβάλλεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν γνωσιοθεωρητικὸ καὶ μεθοδολογικὸ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὑφὴ τῆς ἴδιας τῆς συστηματικῆς θεωρίας στὴν προσπάθειά της νὰ καταπιαστεῖ μὲ γενικὰ κοινωνικὰ φαινόμενα. Μιὰ τρίτη αἰτία ποὺ ὁδηγεῖ σὲ ἀφηρημένα ἐπίπεδα εἶναι καὶ τὸ ἀντικείμενο τὸ ἴδιο τῆς ἐργασίας, ποὺ εἶναι ἡ ἑρμηνεία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα λόγω τῆς πολυπλοκότητάς τους εἶναι δύσκολο νὰ γίνουν κατανοητά. Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν πλήρη κατανόηση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων «στὶς κοσμικές τους προοπτικὲς» εἶναι ἡ πλατύτερη ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης διανόησης καὶ ἡ ἀπόκτηση ἐκτεταμένων καὶ ὀρθὰ συγκροτημένων γνώσεων. Ὅταν λέμε κοινωνικὰ φαινόμενα στὶς «κοσμικές τους προοπτικές», ἐννοοῦμε τὸ σύνολο τῶν κοινωνικῶν φαινομένων στὴν ἀλληλεξάρτησή τους.

Οἱ παραπομπὲς τοῦ κειμένου ἀναφέρονται μόνο στὸν Λούμαν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ γράφοντος, ἀντιπροσωπεύει περισσότερο τὴ συστηματικὴ θεωρία. Ἡ βιβλιογραφία τοῦ ἄρθρου ὅμως εἶναι περισσότερο πλούσια.

II

1. Κατ' ἀρχήν, εἶναι ἀναγκαῖος ὁ προσδιορισμὸς μερικῶν ἐννοιῶν, μὲ τὶς ὁποῖες θὰ ἐρευνηθεῖ τὸ πρόβλημα τῆς μείωσης συμπλεγμάτων μέσω τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θεσμοποίησης (Institutionalisierung) ὄχι γιατὶ αὐτὲς οἱ ἔννοιες εἶναι καινούργιες, ἀλλὰ γιατὶ προβληματίζουν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι στὸ παρελθόν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ κοινωνία ποὺ πρόκειται νὰ μελετηθῆ μὲ αὐτὲς τὶς ἔννοιες ἔχει γίνει περισσότερο προβληματική.

Ἀκριβῶς ἐδῶ βρίσκεται καὶ τὸ ἀντικείμενο ἐρεύνης αὐτῆς τῆς ἐργασίας, ποὺ εἶναι ἡ ἀνάλυση τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θεσμοποίησης σὰν πιθανοῦ συντελεστοῦ δημιουργίας τοῦ κοινωνικοῦ συμπλέγματος, δηλαδὴ ἡ ἐξέταση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων σὲ σημασιολογικὴ σχέση μὲ τὴν κοινωνικὴ δράση, μὲ τὴν ὁποία βρίσκονται ἐξάλλου σὲ ἀλληλοεξαρτώμενη συνάρτηση. Μὲ ἄλλα λόγια, «γιὰ κάτι ποὺ ὑπάρχει, νὰ βρεθεῖ ἕνα σημεῖο προβληματισμοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἂν ξεκινήσει κανεὶς εἶναι δυνατὸν νὰ

ἐρευνήσει κι ἄλλες πιθανότητες»[1] (ἐφ' ὅσον τὸ κάτι αὐτὸ λαμβάνεται σὰν μία πιθανότητα μεταξὺ πολλῶν καὶ ἐφ' ὅσον μὲ τὸν ὅρο πιθανότητα ἐννοεῖται πραγματικότητα γενικευμένη σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε νὰ δημιουργοῦνται ἢ μᾶλλον νὰ προδιαγράφονται προοπτικὲς λύσεως προβλημάτων). Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἡ κατηγορία «σημασιολογικὴ σχέση» προσδιορίζει μία ἰδιάζουσα μορφὴ ἐπεξεργασίας βιωμάτων, ἡ ὁποία συντελεῖ στὸ νὰ διατηρεῖται μὲ τὴ μορφὴ τοῦ «Κόσμου» ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἄλλων πιθανοτήτων ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ βιώματα καὶ τὸ «πράττειν», παρ' ὅλο ποὺ ἀσταμάτητα παίρνονται ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τὶς ὑπάρχουσες πιθανότητες, εἴτε ἀφοροῦν βιώματα εἴτε πράξεις. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὅμως εἶναι ἐπιβεβλημένος ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐννοιῶν βίωμα καὶ πράξη.

Βίωμα εἶναι μιὰ πιθανότητα ποὺ μπορεῖ ν' ἀποτελέσει πραγματικὴ προϋπόθεση μιᾶς σειρᾶς ἐπιρροῶν ποὺ μπορεῖ ν' ἀκολουθήσει. Ἡ ἐπίδραση τῶν ἐπιρροῶν αὐτῶν εἶναι ἡ πράξη. Ἡ μία κατηγορία λοιπὸν προϋποθέτει τὴν ἄλλη. Ἡ ἐπίδραση ὁρισμένων ἐπιρροῶν εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴ μεταβολὴ μιᾶς πιθανότητας σὲ βίωμα ἢ ἀλλιῶς ἐνσωμάτωσή της στὴ δομὴ μιᾶς δεδομένης πραγματικότητας. Ἀλλὰ καὶ τὸ βίωμα σὰν διαρθρωτικὸ στοιχεῖο μιᾶς πραγματικότητας ὁρίζει καὶ προδιαγράφει τὴν ἐπίδραση τῶν ἐπιρροῶν ποὺ εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴ διαδικασία τῆς βίωσης μιᾶς πιθανότητας.

Αὐτὴ ἡ ἰδιάζουσα μορφὴ ἐπεξεργασίας βιωμάτων δὲν ἔχει ὀντολογικὲς προεκτάσεις. Κατὰ τὸν Λούμαν εἶναι ἕνας μηχανισμὸς ἐντελῶς φορμαλιστικός, δηλαδὴ μία λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια. Οἱ λειτουργίες δὲ πάνω στὶς ὁποῖες βασίζεται ἡ ἐπεξεργασία βιωμάτων δροῦν στὸ πλαίσιο δοσμένων σχέσεων μεταξὺ πράξεων. «Λειτουργίες εἶναι κανόνες συγκρισιμότητας ποὺ ἀναφέρονται σὲ προβλήματα καὶ ποὺ ἀποτελοῦν κέρδος γνώσεων στὴ μορφὴ (καὶ μόνο στὴ μορφὴ) τῆς συγκρίσεως διαφορετικῶν ἀντικειμένων: Α καὶ Β εἶναι λειτουργικὰ ἰσότιμα, ἐφ' ὅσον εἶναι σὲ θέση νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα Χ, δηλαδὴ μὲ τὴν παραγωγὴ τῶν ἰσοτίμων αὐτῶν καὶ τῶν ἑκάστοτε ἐπακόλουθών τους νὰ ἐπέρχεται ὁ μετασχηματισμὸς τοῦ προβλήματος.»[2] Οἱ λειτουργικὰ ἰσότιμες πιθανότητες ποὺ προσφέρονται γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματος Χ δροῦν στὸ πλαίσιο συστημάτων. Σύστημα εἶναι ἕνα σύνολο σχετιζομένων πράξεων, δηλαδὴ πράξεων ποὺ συγκροτοῦνται ἀπὸ μία δομή.

Μέσω τοῦ πράττειν μεταφέρονται οἱ πιθανότητες ἀπὸ τὸ μέλλον στὸ παρὸν (καὶ ἀκολούθως στὸ παρελθὸν) καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο συσσωρεύονται, δηλαδὴ ἀποτελοῦν μία ποιότητα ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνει βίωμα καὶ ἀκολούθως νὰ προκαλέσει μελλοντικὲς πράξεις. Ὅταν λέμε ὅτι μία πιθανότητα εἶναι δυνατὸν νὰ γίνει βίωμα, ἐννοοῦμε ὅτι ἀποτελεῖ μετὰ τὴ συσσώρευσή της δοσμένη προϋπόθεση γιὰ τὸ μέλλον, ἐνῶ ταυτόχρονα γίνεται ἡ ἴδια πρόβλημα καὶ μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὴ διαδικασία τῆς συσσώρευσης ἄλλων πιθανοτήτων ποὺ τώρα ἀποκτοῦν λειτουργικότητα.

Ὁ ὅρος πιθανότητα δὲν εἶναι μιὰ κενὴ ἔννοια· στὴν προκειμένη περίπτωση χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία τῆς γενίκευσης τῆς πραγματικότητας. Αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ γίνεται πιθανὸ εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐκλεκτικῆς διαδικασίας, ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δομὴ ἑνὸς συστήματος. Δηλαδὴ οἱ δομὲς περιορίζουν τὸν ὁρίζοντα τῶν πιθανοτήτων καὶ δίνουν στὸν περιορισμένο πλέον ὁρίζοντα λειτουργικότητα. Ἔτσι, διευκολύνεται καὶ τὸ πράττειν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πιθανὸ ἐπιδρᾶ σὲ σχέση μὲ τὸ πράττειν ὡς δοσμένη προϋπόθεση καὶ κίνητρο γιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς πιθανότητας στὸ ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ, δηλαδὴ στὴν ἀντικειμενοποίησή της. Μὲ ἄλλα λόγια ἀπὸ τὴ δομὴ ἑνὸς συστήματος ἐξαρτᾶται κατὰ πόσο εἶναι δυνατὸ νὰ μετατραπεῖ μία πιθανότητα σὲ βίωμα.

Ἡ λειτουργοποίηση τῶν πιθανοτήτων συντελεῖται σὲ δύο ἐπίπεδα. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ σύστημα τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἐσωτερικές του σχέσεις, καὶ τὸ δεύτερο οἱ σχέσεις τοῦ συστήματος μὲ τὸ περιβάλλον του, δηλαδὴ μὲ ἄλλα συστήματα. Τὰ δύο αὐτὰ ἐπίπεδα βρίσκονται σὲ σχέση ἀλληλοεξάρτησης.

Ἡ ἐκλογὴ τῶν πιθανοτήτων καὶ ἡ μετατροπή τους σὲ βιώματα γίνεται δυναμικά. Εἶναι «ἀναδιάρθρωση» ποὺ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα ἀκόμα ὑψηλότερη πολυπλοκότητα ὄχι μόνο στὶς ἐσωτερικὲς σχέσεις τοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ στὶς ἐξωτερικές.[3] Ἡ κατηγορία πολυπλοκότητα, ὅπως φαίνεται ἀπ' αὐτὴ τὴ συνάρτηση, σχετίζεται μὲ τὴν ἔννοια πιθανότητα καὶ ἐμφανίζεται στὴν ἀναδιάρθρωση ἑνὸς συστήματος. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ πολυπλοκότητα εἶναι μία ποιότητα ποὺ προϋποθέτει καὶ ταυτόχρονα προκαλεῖ τὸ πράττειν. Τὸ προϋποθέτει ἐφ' ὅσον ἐμφανίζεται στὴ δομὴ ὡς συσσώρευση γνώσεων καὶ τὸ προκαλεῖ ἐφ' ὅσον ἡ πολυπλοκότητα βρίσκεται στὸ ἐπίπεδο τῶν πιθανοτήτων ποὺ δὲν ἀποτελοῦν βιώματα, ἐπειδὴ βρίσκονται ἀκόμα στὸ μέλλον.

Ἡ πολυπλοκότητα ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἐξωτερικὲς σχέσεις ἑνὸς συστήματος δρᾶ στὸ πλαίσιο τῶν συμπλεγμάτων τοῦ συστήματος αὐτοῦ (πρῶτος παράγων), τῶν συμπλεγμάτων τῶν ἄλλων συστημάτων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ περιβάλλον (δεύτερος παράγων) καὶ τῶν πιθανοτήτων ποὺ προσδοκῶνται ἀπὸ τὶς δομὲς ἀφ' ἑνὸς τοῦ συστήματος καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ περιβάλλοντός του (τρίτος παράγων). Οἱ δύο πρῶτοι παράγοντες ἐμφανίζονται στὶς δομὲς τῶν συστημάτων ποὺ τὰ συνδέει μιὰ σχέση· εἶναι δηλαδὴ

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 85.
2. Στὸ ἴδιο, σ. 89.
3. Στὸ ἴδιο, σ. 95.

βιώματα ποὺ ἀποτελοῦν πραγματικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὸ πράττειν καὶ τῶν δύο συστημάτων καὶ ποὺ βρίσκονται στὸ ἐπίπεδο τῆς πραγματικότητας. Ὁ τρίτος παράγων (προσδοκώμενες πιθανότητες) δὲν εἶναι ἀκόμα βιώσιμος, δὲν ἀποτελεῖ πραγματικὴ ἀλλὰ εἰκαζομένη προϋπόθεση γιὰ τὸ πράττειν τῶν δύο συστημάτων καὶ βρίσκεται ἀκόμα στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ.

Μέσω τοῦ πράττειν ἡ πολυπλοκότητα ἀναφέρεται στὴν πραγματικότητα, δημιουργεῖ καινούργιες προϋποθέσεις καὶ λειτουργεῖ ὡς ὁριακὴ προϋπόθεση γιὰ τὴ διάρθρωση τῶν συστημάτων. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ λάβουν χώρα ἐκλεκτικὲς διαδικασίες, οἱ ὁποῖες νὰ διευκολύνουν τὸ πράττειν (δηλαδὴ τὴν ἀπόφαση γιὰ τὴν πράξη α καὶ ὄχι μιὰ ἄλλη). Αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς ὁδηγοῦν σὲ «ἕνα σύμπλεγμα ἀρνήσεων μὲ τὴ βοήθεια τῶν ὁποίων δημιουργοῦνται ταυτότητες σὲ ἕναν πολυδιάστατο καὶ πολύπλοκο ἀντικειμενικά, κοινωνικὰ καὶ χρονικὰ κόσμο. Ἔτσι δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἀντικειμενικὸς καὶ στὶς πιθανότητές του περιορισμένος κόσμος, ποὺ εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὶς βιώσεις τῆς ἑκάστοτε στιγμῆς, κι ἀκόμη ὅτι ὁ ὁρίζων τοῦ πεδίου ἐκλογῆς μπορεῖ νὰ ὁρισθεῖ.»[1]

Ἀπὸ ἀντικειμενικὴ ἄποψη αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς διευκολύνονται γιατὶ ἕνα ἀντικείμενο ἀποκλείεται ταυτόχρονα νὰ εἶναι κάτι ἄλλο, δηλαδὴ αὐτὸ τὸ ἄλλο ἀπορρίπτεται (ἄρνηση). Μὲ αὐτὴ τὴν ἄρνηση τοῦ δυναμένου νὰ ἀπορριφθεῖ κερδίζεται ταυτότητα γιὰ ἕνα ἀντικείμενο, πράγμα τὸ ὁποῖο κάνει τὶς πιθανότητες νὰ φαίνονται περιορισμένες. Ἔτσι διευκολύνεται τὸ πράττειν, ἐπειδὴ μειώνονται οἱ πιθανότητες σφάλματος καὶ αὐξάνεται ἡ βεβαιότητα γιὰ τὴν ὀρθότητα τοῦ πράττειν ἀναφορικὰ μὲ μιὰ λειτουργία. Μὲ ἄλλα λόγια ἐπιδρᾶ ἡ ταυτότητα σὰν προϋπόθεση τῆς ἐπεξεργασίας βιωμάτων.

Ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη διευκολύνονται αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς γιατὶ «ἕνα μὴ-ἐγὼ ἀναγνωρίζεται ὡς ἕνα διαφορετικὸ ἐγὼ καὶ βιώνεται ὡς φορέας ἰδίων καὶ διαφορετικῶν βιωμάτων καὶ κοσμικῶν προοπτικῶν».[2] Μ' αὐτὴ τὴν προϋπόθεση τῆς μὴ ταυτότητας τῶν ὑποκειμένων ποὺ βιώνονται ἐπιτυγχάνεται ἀντικειμενικότητα γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει γενίκευση ἐξ αἰτίας τοῦ προσιτοῦ τῶν συμπλεγμάτων τῶν ὁποίων ἡ πολυπλοκότητα ἔχει ἤδη μειωθεῖ ἀπὸ ἄλλα ὑποκείμενα. Γιατὶ καὶ τὰ δύο ὑποκείμενα ποὺ συμμετέχουν στὴ βίωση βλέπουν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο ὡς διάφορο ἀλλὰ τὰ ἀντικείμενα ἢ μᾶλλον ἡ ταυτότητα τῶν ἀντικειμένων εἶναι προσιτὴ καὶ στὰ δύο. Τὸ ὑποκείμενο δὲν εἶναι μιὰ ὀντολογικὴ ὕπαρξη ἀλλὰ λαμβάνεται «ὡς μία μορφὴ τῆς αὐτοδημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη εἶναι γεμάτη προϋποθέσεις».

Ἀπὸ χρονικὴ ἄποψη διευκολύνονται αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς λόγω τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχουν διαφορὲς χρόνου στὰ ὑποκείμενα ποὺ συμμετέχουν στὴ βίωση. Γερνᾶνε ταυτόχρονα. «Ἔτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ ἑνότητα τοῦ διατομικὰ κατασκευασμένου χρόνου καὶ ἡ μεταδοτικότητα τῶν κοσμικῶν προοπτικῶν καὶ μαζί της ἡ προσιτότητα τοῦ κόσμου. Ἔτσι κατορθώνεται νὰ βρίσκονται ὅλες οἱ πιθανότητες στὸ μέλλον καὶ καμιὰ στὸ παρελθόν—ἄρα εἶναι γιὰ ὅλους πιθανές.»[3] Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πράττειν ἀπευθύνεται στὸ μέλλον, δηλαδὴ στὶς ἀκόμα μὴ βιωμένες πιθανότητες. Τὸ παρελθόν, δηλαδὴ οἱ πιθανότητες ποὺ ἐμφανίζονται στὴ δομὴ τῶν συστημάτων ὡς συσσώρευση γνώσεων, εἶναι μόνο μία προϋπόθεση.

2. Οἱ πιθανότητες λοιπὸν ἀποκτοῦν ταυτότητα στὶς ἀνωτέρω διαστάσεις. Πῶς εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ ἀποκτοῦν ταυτότητα ἐνῶ βρίσκονται ἀκόμα στὸ μέλλον, δὲν ἀποτελοῦν δηλαδὴ βίωμα; Θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι δυνατὴ μία γενίκευση ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὑποθέσει ὅτι ὑπάρχει γενικὴ συγκατάθεση γιὰ τὴν πιθανότητα οὕτως ὥστε νὰ ἀκολουθήσει καὶ τὸ ἀντίστοιχο πράττειν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ πιθανότητα ἢ μᾶλλον ἡ ταυτότητα μιᾶς πιθανότητας ἀποκτᾶ πραγματικὴ ὑφὴ μέσω τοῦ πράττειν καὶ φαίνεται στὴ δομὴ τοῦ συστήματος ὡς συσσώρευση γνώσεων. Ἡ γενίκευση ὅμως ποὺ κάνει τὸ πράττειν ἐφικτὸ δὲν εἶναι μεταφυσικὸ φαινόμενο. Πρέπει νὰ συλληφθῆ ὡς μία ἐνέργεια ποὺ ἀναφέρεται σὲ μία λειτουργία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ γενίκευση δὲν εἶναι παράγωγο κανόνων ποὺ ἡ προέλευσή τους ἔχει μεταφυσικὲς ρίζες, ἀλλὰ εἶναι κατασκεύασμα πιθανό, ὄχι ὅμως κατ' ἐπιταγήν· δηλαδὴ ἐπιδέχεται ἀλλαγή, ἐφ' ὅσον αὐτὸ ἐπιβάλλεται. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη ἡ γενίκευση περιέχει σὲ μεγάλο βαθμὸ θετικότητα, γιατὶ ἐπιτυγχάνεται μὲ μιὰ ἀπόφαση καὶ μὲ μιὰ ἄλλη εἶναι δυνατὸ νὰ οὐδετεροποιηθεῖ.

Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις ποὺ πρέπει νὰ ἀσκήσουν ἐπιρροὴ γιὰ νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ ἀντίστοιχες λειτουργίες. Ἔτσι ἡ δομὴ ἑνὸς συστήματος ἀποκτᾶ μία ἀνοικτὴ ταυτότητα ποὺ δὲν ἀποκλείει τὶς πιθανότητες διαφοροποιήσεων. Βέβαια προϋποτίθεται ὅτι ἡ ἀπόφαση (γιὰ τὴν ἐπίδραση α καὶ ὄχι β) πρέπει νὰ εἶναι φορέας νομιμότητας. Μὲ τὸν ὅρο νομιμότητα νοεῖται «μιὰ γενικευμένη προθυμία παραδοχῆς ἀποφάσεων ποὺ ἀκόμα δὲν ἀπόκτησαν περιεχόμενο, μέσα βέβαια σὲ ὁρισμένα ὅρια ἀνεκτικότητας.»[4] Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ ἀποφάσεις πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἶναι κοινωνικοποιημένες. Πρέπει νὰ ἔχουν σημασιολογικὴ ἀξία γιὰ τὴν πραγματικότητα, νὰ μποροῦν νὰ προκαλέσουν διαδικασίες ἐκλογῆς καὶ νὰ φέρουν πιθανότητες στὴν ἐπικαιρότητα. Ἡ πραγματικὴ κοινωνικοποίη-

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 61.
2. Στὸ ἴδιο, σ. 51.
3. Στὸ ἴδιο, σ. 55.
4. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied 1969, σ. 28.

ση τῶν ἀποφάσεων συντελεῖται ὅταν αὐτὲς μεταδίδονται ὡς εἰδήσεις ποὺ ἀποκτοῦν πληροφοριακὸ χαρακτήρα γι' αὐτοὺς ποὺ τὶς δέχονται καὶ ἀκολούθως προκαλοῦν διατομικὲς ἐπικοινωνίες. Ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία εἶναι ἕνας μηχανισμὸς γενικεύσεων ποὺ ὑπηρετεῖ τὴ διάρθρωση κοινωνικῶν συστημάτων.

Ἡ νομιμότητα ὡς παράγωγο ἀποφάσεων εἶναι ἐξαρτημένη ἀπὸ τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας στὰ ὁποῖα κινεῖται. Τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας δὲν εἶναι ἀρχὲς ἀπαράβατες ἀλλὰ σημεῖα ἐπαφῆς καὶ ταυτόχρονα διαφορᾶς διαφορετικῶν δομῶν, τὰ ὁποῖα ἰσχύουν γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν. Ὅσο πιὸ ἐλαστικὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ὅρια τόσο πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ ἀνεκτικότητα.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι ἀναγκαία μιὰ ἐπεξήγηση, ἐπειδὴ τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας προϋποθέτουν ὅρια μεταξὺ συστημάτων, δηλαδὴ διαφορὲς στὶς δομὲς τῶν συστημάτων. Ἔτσι θὰ γίνει φανερὸ τί λειτουργία ἐπιτελοῦν τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας καὶ πῶς ἐπιδροῦν στὸ πράττειν. Τὰ ὅρια αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ὁρίων τῶν συστημάτων καὶ ταυτόχρονα ἡ προϋπόθεσή τους, δηλαδὴ τὰ ὅρια τῶν συστημάτων καὶ ὁ δείκτης τῶν ὁρίων τῆς ἀνεκτικότητας ἀλληλοεξαρτῶνται. Ἐπειδὴ τὰ συστήματα εἶναι σύνολα πράξεων, ἐπιδροῦν τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας ὡς σύμφωνα ἢ μὴ σύμφωνα μὲ μία πράξη, εἶναι δηλαδὴ μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια στὰ πλαίσια ἑνὸς συστήματος.

Αὐτὴ ἡ γενίκευση ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἀποκτοῦν οἱ πιθανότητες πραγματικὴ μορφὴ μέσω τοῦ πράττειν, δρᾶ σὲ δύο ἐπίπεδα. Στὸ ἕνα ἐπίπεδο οὐδετεροποιεῖ τὶς πιθανότητες ποὺ δὲν ἔχουν σημασία γιὰ δεδομένες λειτουργίες, καὶ στὸ ἄλλο δημιουργεῖ καινούργιες προϋποθέσεις, ἐφ' ὅσον προηγηθεῖ πράξη καὶ οἱ πιθανότητες ἀποκτήσουν ἐπικαιρότητα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μειώνονται τὰ συμπλέγματα (ἢ μὲ ἄλλα λόγια ἡ πολυπλοκότητα) ἀλλὰ δὲν ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα. Ἡ περιοριστικὴ ἐπίδραση ποὺ ἔχει αὐτὴ ἡ γενίκευση εἶναι ἀναγκαία καὶ δὲν σημαίνει ὅτι ἀποκλείει τὴν πιθανότητα γιὰ διαφορετικὸ πράττειν. Αὐτὴ ἡ ἐπίδραση εἶναι μιὰ ἀντικειμενική, κοινωνικὴ καὶ χρονικὴ ἀναγκαιότητα τῆς πραγματικῆς ταυτότητας μιᾶς πιθανότητας. Εἰδ' ἄλλως δὲν θὰ ἦταν τὸ πράττειν δυνατό. Ἡ δημιουργία τῶν καινούργιων προϋποθέσεων γιὰ τὸ πράττειν δὲν σημαίνει ὅτι ἡ διαδικασία ἐκλογῆς γίνεται ἀδύνατη λόγω τῆς ἐπιβάρυνσής της μὲ νέες προϋποθέσεις. Καὶ τοῦτο γιατὶ τὸ πράττειν δρᾶ στὸ πλαίσιο τοῦ συστήματος καὶ δὲν εἶναι ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Οἱ προσδοκίες ποὺ εἶναι συνδεδεμένες μὲ τὸ πράττειν εἶναι σὲ τέτοιο βαθμὸ γενικευμένες καὶ τυποποιημένες ποὺ ἐμφανίζονται ὡς διαδικασίες. Ὁ ὅρος διαδικασία δηλώνει μιὰ συνέχεια ἀποφάσεων «τῆς ὁποίας κάθε ἐπὶ μέρους ἀπόφαση ἀποτελεῖ γεγονὸς γιὰ τὸν καθένα ποὺ παίρνει μέρος σ' αὐτὴ καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο δίνει στοὺς ἄλλους συμμετέχοντες τὶς προϋποθέσεις γιὰ κάθε μετέπειτα ἀπόφασή τους. Ἔτσι διαρθρώνεται ἡ ὅλη κατάσταση χωρὶς βέβαια καὶ νὰ προδιαγράφεται ποιά ἀπόφαση πρέπει νὰ ληφθεῖ στὴ συνέχεια».[1] Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ διαδικασία ἀπευθύνεται στὶς πιθανότητες ποὺ δὲν ἀποτελοῦν βιώματα, δηλαδὴ στὸ μέλλον. Μὲ τὶς ἀποφάσεις ποὺ ἀκολούθως γίνονται πράξεις μεταφέρεται τὸ μέλλον στὸ παρόν, γίνονται οἱ πιθανότητες πραγματικότητα καὶ ἐμφανίζονται ὡς διαρθρωτικὰ στοιχεῖα στὸ σύστημα, στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου ἐφαρμόστηκε ἡ διαδικασία. Ἡ διαδικασία λοιπὸν εἶναι μία λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια ποὺ διευκολύνει τὸ πράττειν τυποποιώντας τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὶς λαμβανόμενες ἀποφάσεις, ποὺ ὅμως δὲν προδιαγράφουν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας γιατὶ οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὶς ἀποφάσεις ποὺ λαμβάνονται σχετίζονται μὲ «ἀνοικτὲς» πιθανότητες ποὺ δὲν ἀποτελοῦν βιώματα. Οἱ τυποποιημένες προϋποθέσεις προδιαγράφουν (μόνο μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὁριοθετοῦν) μία διαδικασία ὡς πρὸς ἄλλες, τῆς ὁποίας ἔτσι αὐξάνεται ἡ ἀποδοτικότητα, ἀφοῦ ἀποκλείονται πιθανότητες ποὺ δὲν ἔχουν σημασία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ διαδικασία ἔχει δομή. Γενικεύει προσδοκίες ποὺ νὰ ἔχουν ἰσχὺ γιὰ τοὺς συμμετέχοντες στὴ διαδικασία αὐτή, ἀλλὰ μόνον στὸ βαθμὸ ποὺ αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ μιὰ λειτουργία καὶ ὄχι γιὰ τὸ ἀποτέλεσμά της.

Αὐτὸ εἶναι μιὰ πολὺ σπουδαία διαφοροποίηση ποὺ χαρακτηρίζει τὴ λειτουργία τῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία καὶ ἀντιστοιχεῖ στὴ συμβατικότητα τῆς βίωσης. Ἔτσι, στὴν ἴδια διαδικασία μποροῦν νὰ ληφθοῦν ἐκλεκτικὲς ἀποφάσεις ποὺ βρίσκονται ἀκόμα καὶ σὲ ἀντίθεση. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία εἶναι νὰ ὑπηρετοῦν μιὰ λειτουργία. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ διαδικασία εἶναι ἕνα ὄργανο γιὰ τὴ μεταφορὰ λειτουργικὰ ἰσοτίμων πιθανοτήτων ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ καὶ μὴ διαρθρωμένου, στὸ ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ καὶ διαρθρωμένου.

Προϋπόθεση ὅμως γιὰ τὴ διαδικασία εἶναι ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία αὐτῶν ποὺ συμμετέχουν σὲ αὐτή, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ λαμβάνονται ἀποφάσεις γιὰ λειτουργικὰ ἰσότιμες πιθανότητες ποὺ ἀποκτοῦν ταυτότητα ἀναφορικὰ μὲ τὶς τρεῖς διαστάσεις τῆς βίωσης (ἀντικειμενική, κοινωνική, χρονική), ὁπότε εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ μεταφορά τους στὴν πραγματικότητα.

Ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο εἶναι ἕνας μηχανισμὸς γενίκευσης ποὺ κάνει τὸ πράττειν καὶ τὴ βίωση δυνατά, ἐφ' ὅσον οἱ διοχετευόμενες εἰδήσεις ἀποκτοῦν πληροφοριακὴ ἀξία γιὰ τοὺς συμμετέχοντες. Ἔτσι διευκολύνονται οἱ ἐργασίες ἐκλογῆς γιατὶ μέσω τῶν πληροφοριῶν περιορίζεται

1. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied 1969, σ. 40.

ὁ ὁρίζοντας τῶν πιθανοτήτων μὲ τὴν ἄρνηση τῶν μὴ λειτουργικῶν ἀπὸ αὐτές. Ὅταν λέμε ὅτι μιὰ εἴδηση ἔχει πληροφοριακὴ ἀξία, ἐννοοῦμε ὅτι ἡ εἴδηση σχετίζεται μὲ τὴ λειτουργία στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας θὰ λάβει χώρα ἡ βίωση. Ὁ συσχετισμὸς δὲ αὐτὸς παριστᾶ τὴν πιθανότητα στὸ βαθμὸ τῆς λειτουργικότητάς της ἀπέναντι σὲ μιὰ δοσμένη δομή.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀσφαλίζεται τὸ πράττειν καὶ μειώνεται ὁ κίνδυνος πλάνης. Αὐτὴ ἡ ἀσφάλιση ἐναντίον τῆς πλάνης δὲν ἐννοεῖται ἐδῶ ὡς νομιμοποιοῦσα ἀρχὴ ἀλλὰ μόνον ὡς μέσον ἢ μᾶλλον ὄργανο ποὺ διευκολύνει τὸ πράττειν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς διαρκεῖ αὐτὴ ἡ ἀσφάλεια μέχρι νὰ γίνει μιὰ πράξη. Ἐφ' ὅσον βιωθεῖ μιὰ πιθανότητα, μπορεῖ νὰ προκαλέσει μιὰ ἀπόφαση ποὺ νὰ ἀναιρεῖ τὴν προηγουμένη καὶ νὰ τὴν οὐδετεροποιεῖ, ἂν βέβαια ἡ δεύτερη ἀπόφαση εἶναι λειτουργικὰ ἰσότιμη.

Θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση πὼς ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ ἀντίφαση. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθεῖ μιὰ ἀπόφαση καὶ ἀκολούθως νὰ μεταβληθεῖ σὲ πράξη ποὺ κλείνει μιὰ διαδικασία, καὶ σὲ ἕνα χρονικὰ κατοπινὸ σημεῖο στὰ πλαίσια τῆς ἴδιας διαδικασίας νὰ ληφθεῖ μιὰ ἄλλη ἀπόφαση. Αὐτὴ ὅμως ἡ φαινομενικὴ ἀντίφαση ἐξαφανίζεται ὅταν ἡ ἀπόφαση καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ πράττειν συλληφθοῦν στὴ θετικότητά τους σὲ συνάρτηση μὲ τὴ λειτουργία ποὺ προϋποθέτουν. Δηλαδὴ ἡ ἀπόφαση καὶ ὡς συνέπειά της ἡ πράξη καὶ ἡ χρονικὴ διάρκεια τῆς διαδικασίας δὲν θεωροῦνται σταθερὲς κατηγορίες ἀλλὰ ἀλληλοεξαρτώμενες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ χρόνος ἀπέναντι στὸ πράττειν δὲν συμπεριφέρεται στατικά. Ὁ χρόνος μπορεῖ νὰ συλληφθεῖ μέσω τοῦ πράττειν καὶ ἀντιστρόφως.

Σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἐπιδρᾶ ὁ χρόνος σὲ συνάρτηση μὲ τὴ διαδικασία καὶ τὴ λειτουργία τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ, γιατὶ ἡ χρονικὴ διάρκεια μπορεῖ νὰ θετικοποιηθεῖ σχετικὰ μὲ τὴ διαδικασία ὡς μηχανισμὸ καὶ ὄχι σχετικὰ μὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας.

Πῶς ἐπιδρᾶ ὅμως ἡ θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν στὴ διαδικασία;

Μὲ τὸν ὅρο θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τῆς πράξης νοεῖται ὅτι ἡ βίωση καὶ ἡ πράξη εἶναι ἀποτελέσματα μιᾶς διαδικασίας ἐκλογῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐναλλάξιμα, ἀφοῦ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν προϋπάρχει ἀλλὰ εἶναι δημιούργημα ἀποφάσεων. Αὐτὸ βέβαια εἶναι δυνατὸ ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι ὑπάρχουν λειτουργικὰ ἰσότιμες πιθανότητες.

Ἡ θετικοποίηση λοιπὸν αὐξάνει τὸν κίνδυνο πλάνης καὶ ἀσυνεχείας μιᾶς διαδικασίας, γιατὶ τὸ πράττειν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ βίωση εἶναι ἀποτελέσματα ἀποφάσεων ποὺ δὲν εἶναι παράγωγα σταθερῶν ἀξιωμάτων. Ἡ λήψη αὐτῶν τῶν ἀποφάσεων γίνεται σὲ συνάρτηση μὲ λειτουργίες στὰ πλαίσια συστημάτων τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ μειώνουν τὰ συμπλέγματα (πολυπλοκότητα) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀλλάζουν τὴ δομή τους μὲ κατεύθυνση ὑψηλότερης στάθμης πολυπλοκότητα. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ στὴ δομὴ τῶν συστημάτων προκαλεῖ καινούργιες ἐκλεκτικὲς διαδικασίες ἐξ αἰτίας τῶν νέων προϋποθέσεων ποὺ ἐμφανίζονται στὴ δομή. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ διάρκεια τῆς ἐπιρροῆς μιᾶς ἀπόφασης ἀναιρεῖται μὲ τὴν ὑψηλότερης στάθμης πολυπλοκότητα, γίνεται ἀπαραίτητος ἕνας μηχανισμός, ὁ ὁποῖος θὰ διαρθρώνει αὐτὴ τὴ διαδικασία καὶ θὰ ἐξασφαλίζει συνέχεια, ὥστε αὐτὴ ἡ ἀλυσίδα τῶν ἀποφάσεων νὰ κανονικοποιεῖται. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει τὴν κονσερβοποίησή τους, ἀλλὰ διευκόλυνση τῆς λήψης ἀποφάσεων καὶ τοῦ πράττειν μέσω τῆς τυποποίησης, δηλαδὴ γενίκευσης τῶν προσδοκιῶν. Αὐτὴ ἡ γενίκευση πρέπει νὰ ληφθεῖ ἀρχικὰ ὡς ὑπόθεση ὑπάρξεως συγκατάθεσης, στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη συγκατάθεση δὲν εἶναι ἀξιωματικῆς προέλευσης. Ἐπιτυγχάνεται μὲ ἀπόφαση καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἐναλλάξιμη. Ἔχει δηλαδὴ ἰσχὺ στὸ πλαίσιο μιᾶς λειτουργίας. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη συγκατάθεση κινεῖται στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ, σημαίνει ὅτι ἀναφέρεται σὲ πιθανότητες ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα μεταφερθεῖ στὴν πραγματικότητα. Σ' αὐτὴ τὴ συνάρτηση δρᾶ ἡ συγκατάθεση ὡς μέσο γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ μέλλοντος στὸ παρόν. Γιὰ νὰ ὑποτεθῆ ὅμως συγκατάθεση σχετικὰ μὲ πιθανότητες, προϋποτίθεται ὅτι οἱ πιθανότητες ἔχουν ταυτότητα τὴν ὁποία ἀποκτοῦν στὶς τρεῖς γνωστὲς διαστάσεις (ἀντικειμενική, κοινωνική, χρονική). Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ συγκατάθεση δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα αὐθαιρέτων ἀποφάσεων ἢ ὁμοφωνίας ὑποκειμένων μὲ μεταφυσικὴ ἔννοια. Ἡ συγκατάθεση ἐκλαμβάνεται ὡς μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια ποὺ κάνει τὴν πράξη καὶ τὴ βίωση ἐφικτές.

Γιὰ νὰ δοθεῖ τώρα ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα πῶς ἐπιδρᾶ ἡ θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν στὴ διαδικασία, πρέπει νὰ συσχετισθεῖ ἡ διαδικασία μὲ τὴ συγκατάθεση.

Ἡ συγκατάθεση εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴ διαδικασία, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι γενικεύει τὴ δημιουργία ταυτότητας τῶν πιθανοτήτων σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε οἱ ἀποφάσεις ποὺ παίρνονται σὲ μιὰ διαδικασία νὰ ἐπιδροῦν ὡς προϋποθέσεις γιὰ τοὺς συμμετέχοντες σ' αὐτή. Ἡ συγκατάθεση λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ διαδικασία, γιατὶ ὑπηρετεῖ τὴ διάρθρωσή της καὶ τῆς δίνει συνέχεια, ἀφοῦ οἱ πιθανότητες ἐπιδροῦν διαρθρωτικά, δηλαδὴ ὡς προϋποθέσεις γιὰ μελλοντικὸ πράττειν.

Πῶς ὅμως ἐκλαμβάνεται τὸ ὑποκείμενο σ' αὐτὴ τὴ συνάρτηση, δηλαδὴ ὡς συμμετέχων σὲ μιὰ διαδικασία καὶ κατ' ἐπέκταση στὸ σύστημα ποὺ τὴν ἐφαρμόζει; Μὲ ἄλλα λόγια πῶς συμπεριφέρεται τὸ πρᾶτον ὑποκείμενο ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἐνέργειες ἐκλογῆς ποὺ λαβαίνουν χώρα στὶς διαδικασίες ἑνὸς συστήματος; Ἤ, ἀκόμα σαφέστερα διατυπωμένη ἡ ἐρώτηση, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκληφθεῖ τὸ ὑποκείμενο ὡς συνείδηση μὲ μεταφυσικὴ οὐσία;

Μιὰ τέτοια ὅμως ἀντίληψη τῶν πραγμάτων θὰ σήμαινε ὅτι ἡ ἰδιάζουσα μορφὴ ἐπεξεργασίας βιωμάτων δὲν εἶναι μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια, ἀλλὰ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ συνείδηση ἑνὸς μεταφυσικοῦ ὑποκειμένου. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἰδιάζουσα μορφὴ ἐπεξεργασίας βιωμάτων εἶναι μιὰ ποιότητα ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ δοσμένη πραγματικότητα καὶ ποὺ μέσω αὐτοῦ προσδιορίζονται τὰ διάφορα φαινόμενα αὐτῆς τῆς πραγματικότητας. Ἀλλὰ τότε ἀποκτᾶ τὸ ὑποκείμενο μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ποιότητα (Totalität). Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση ὅμως πρέπει νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ δηλωθεῖ πῶς ὁρίζεται αὐτὸ τὸ ὑποκείμενο, καὶ τότε ἢ πρέπει νὰ προϋποτεθοῦν ἕνα μεταφυσικὸ καὶ ἕνα ἐμπειρικὸ ὑποκείμενο γιὰ νὰ μπορεῖ τὸ πρᾶττον ὑποκείμενο νὰ συλληφθεῖ ὡς ἐμπειρικὸ ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπαρκτό (εἰδ' ἄλλως θὰ συλληφθεῖ κάτι ποὺ δὲν ὑπάρχει), ἢ πρέπει νὰ προϋποτεθεῖ ἕνα ὑποκείμενο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει ἑαυτό, διότι ὡς ὑπαρκτὸ φαινόμενο πρέπει νὰ μπορεῖ νὰ συλλάβει ἑαυτὸ καὶ ὡς ταυτότητα. Σὲ μιὰ τέτοια συνάρτηση πρέπει νὰ προϋποτεθεῖ ἡ ὕπαρξη ἑνὸς νοήματος γιὰ τὸ ὑποκείμενο. Κάτι τέτοιο ὅμως εἶναι ἀντιφατικὸ γιατὶ τὸ ἴδιο ὑποκείμενο δὲν θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργήσει αὐτὸ τὸ νόημα, δηλαδὴ τὴ δικαίωσή του. «Ἡ ἔννοια τῆς ὑπάρξεως νοήματος εἶναι πρωταρχική, δηλαδὴ ὁρίζεται χωρὶς ἀναφορὰ στὸ ὑποκείμενο γιατὶ αὐτὸ ὡς ταυτότητα μὲ νόημα προϋποθέτει τὴν ἔννοια τῆς ὑπάρξεως νοήματος.»[1] Ὅταν ὅμως εἶναι ἔτσι, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἔννοια τοῦ νοήματος ὁρίζεται χωρὶς ἀναφορὰ στὸ ὑποκείμενο, τότε πῶς εἶναι ἡ σχέση ἀνάμεσα στὴ συνείδηση καὶ στὴν ὕπαρξη νοήματος;

Ἂν ξεκινήσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ ὕπαρξη νοήματος εἶναι δυνατὸ νὰ ὁρισθεῖ σὲ ἀναφορὰ πρὸς λειτουργίες, δηλαδὴ ὡς μιὰ ἰδιάζουσα μορφὴ ἐπεξεργασίας βιωμάτων καὶ ὅτι ἡ συνείδηση δὲν εἶναι μιὰ μεταφυσικὴ ποιότητα ἀλλὰ μιὰ ποιότητα «ποὺ κανονίζει ὄχι τὴν εἰσαγωγὴ διαφόρων στοιχείων στὸ ψυχικὸ σύστημα ἀλλὰ τὴ δυνατότητά τους νὰ ἐκλεγοῦν, ὄχι τὰ φαινόμενα input-output ἀλλὰ τὴν ἐσωτερικὴ ἐπεξεργασία ἀπὸ κοσμικὲς ἐντυπώσεις, ὄχι τὸ ὑλικὸ ἀλλὰ τὴν ἐπίδοση τῆς βίωσης»,[2] τότε ἐπιδρᾶ ἡ ἰδιάζουσα αὐτὴ μορφὴ τῆς ἐπεξεργασίας βιωμάτων ὡς δομὴ τῆς συνείδησης. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ συμμετέχων σὲ μιὰ διαδικασία εἶναι μιὰ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ νὰ λαμβάνονται ἀποφάσεις ποὺ μεταβάλλουν λειτουργικὰ ἰσότιμες πιθανότητες σὲ προϋποθέσεις γιὰ τὸ πράττειν καὶ ἔτσι νὰ πληροῦνται οἱ λειτουργίες μέσα σ' ἕνα σύστημα. Αὐτὲς οἱ ἀποφάσεις ρυθμίζονται ἀπὸ τὴν ὕπαρξη νοήματος, δηλαδὴ ὁ συμμετέχων σὲ μιὰ διαδικασία πραγματώνει τὸ νόημα σὲ συνάρτηση μὲ τὶς λειτουργίες ἑνὸς συστήματος. Καὶ ὅταν τὸ νόημα (δικαίωση μὲ ἄλλα λόγια) ἐπιδρᾶ διαρθρωτικὰ ἀναφορικὰ μὲ τὴ συνείδηση, τότε ὁ συμμετέχων σὲ μιὰ διαδικασία γίνεται ὁ φορέας τῆς δομῆς αὐτῆς τῆς διαδικασίας.

3. Καὶ γίνεται φορέας παίρνοντας ρόλους. «Ρόλοι εἶναι σύνολο προσδοκιῶν, οἱ ὁποῖοι στὴν ἔκτασή τους περιορίζονται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι μποροῦν νὰ πραγματοποιηθοῦν ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι φτιαγμένοι στὰ μέτρα ὁρισμένων ἀνθρώπων, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθοῦν ἀπὸ διαφορετικοὺς φορεῖς. Μέσω τῆς ταυτότητας τοῦ ρόλου εἶναι δυνατὴ ἡ μεταφορὰ προσδοκιῶν ἀπὸ πρόσωπο σὲ πρόσωπο.»[3] Οἱ προσδοκίες ποὺ περιέχει ἕνας ρόλος δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ προσδοκίες μὲ λειτουργικὰ δομημένη εἰδίκευση, ἐφ' ὅσον οἱ ρόλοι ἀναφέρονται σὲ μιὰ δομή, δηλαδὴ ἐφ' ὅσον διαμορφώνονται ἀπὸ βιώσιμες πιθανότητες.

Ἐὰν ὅμως ὁ ρόλος ἦταν μόνο μιὰ δομικὴ ἐπίδραση, τότε θὰ ἦταν ἕνα ἄχρηστο παρασκεύασμα, ἐφ' ὅσον ξεκινᾶμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι μιὰ διαδικασία πρέπει νὰ ἀπευθύνεται στὸ μέλλον, δηλαδὴ στὶς πιθανότητες ποὺ δὲν ἀποτελοῦν βιώματα, γιὰ νὰ διευκολύνουν οἱ ρόλοι τὸ πράττειν ὄχι ἐπειδὴ διαφυλάσσουν καὶ μεταδίδουν ὡς παράδοση τὶς πιθανότητες ποὺ ἀποτελοῦν βιώματα, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι παρασκευάσματα ἀνοικτὰ ἀπέναντι στὸ μέλλον. Οἱ ρόλοι δηλαδὴ πρέπει νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ διαφοροποιηθοῦν, πρέπει νὰ εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ θετικοποιημένοι. Αὐτὸ εἶναι ἐφικτό, ἐφ' ὅσον οἱ ρόλοι εἶναι ἀποτέλεσμα ἀποφάσεων ποὺ δὲν ἔχουν ἀξιωματικὴ ἀλλὰ λειτουργικὴ ἰσχύ. Δηλαδὴ δὲν παίρνονται αὐτοὶ οἱ ρόλοι ἀπὸ μιὰ μεταφυσικὴ συνείδηση, ἀλλὰ ἀπὸ φορεῖς λειτουργιῶν. Οἱ ρόλοι ἔχουν σχέση λοιπὸν μὲ τὶς πιθανότητες ποὺ ἀποτελοῦν βιώματα, μὲ αὐτὲς ποὺ βρίσκονται ἀκόμα στὸ μέλλον καὶ μὲ τὶς λειτουργίες τὶς ὁποῖες ὑπηρετοῦν οἱ ἀποφάσεις ποὺ παίρνονται σὲ μιὰ διαδικασία.

Γιὰ νὰ μὴ διακοπεῖ ἡ συνέχεια μιᾶς διαδικασίας καὶ μειωθεῖ ἡ ἀποδοτικότητά της πρέπει νὰ εἶναι ἐφικτὴ ἡ μεταβίβαση ἑνὸς ρόλου ὥστε νὰ εἶναι πραγματοποιήσιμος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς διαφόρους φορεῖς του. Αὐτὸ γίνεται μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς γενίκευσης ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς τέτοιας ἐπίδρασης τοῦ φορέα ἑνὸς ρόλου ποὺ ἐπιτρέπει τὴ γενίκευση.

Ἡ γενίκευση προσδοκιῶν πραγματοποιεῖται μέσω τῆς δομῆς τῆς διαδικασίας καὶ εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ πρόσωπα, ἂν τὸ πρόσωπο βέβαια δὲν συλληφθεῖ ὡς μεταφυσικὴ ἐμφάνιση, ἀλλὰ ὡς μία ταυτό-

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 28.
2. Στὸ ἴδιο, σ. 39.
3. N. Luhmann, *Rechtssoziologie*, Hamburg 1972, σ. 86.

τητα ἡ ἀπόκτηση τῆς ὁποίας γίνεται στὸ πλαίσιο σχέσεων μεταξὺ πράξεων καὶ δὲν θεωρεῖται δεδομένη. Ἔτσι βοηθοῦν οἱ ρόλοι τὰ πρόσωπα στὴν ἀπόκτηση ταυτότητας, ἐφ' ὅσον θεωροῦνται βέβαια διαρθρωτικὰ φαινόμενα λειτουργικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων πράξεων. Ἡ δὲ δομὴ ἀποκτᾶ ταυτότητα ὄχι μόνο μέσω τῶν πιθανοτήτων ποὺ ἀποτελοῦν βιώματα, ἀλλὰ μέσω καὶ αὐτῶν ποὺ βρίσκονται στὸ μέλλον. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ ἐγγύηση γιὰ τὴ συνέχεια μιᾶς διαδικασίας, γιατὶ ὁ ρόλος κάνει ἐφικτὴ τὴ μεταφορὰ πιθανοτήτων ἀπὸ τὸ μέλλον στὸ παρὸν καὶ ἀκολούθως στὸ παρελθόν. Αὐτὴ ἡ μεταφορὰ εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴν ταύτιση τῶν προσώπων ποὺ εἶναι φορεῖς ρόλων. Ἡ ταύτιση ἀποκτᾶται ἀπὸ τὸ πρόσωπο μέσω τοῦ λειτουργικοῦ νοήματος, δηλαδὴ τὴ στιγμὴ ποὺ συντελεῖται ἡ διεργασία γιὰ τὴν ἐκλογὴ ἀναφορικὰ μὲ δεδομένες λειτουργίες, τότε ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ ταύτιση τοῦ προσώπου. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ μεταβίβαση ἑνὸς ρόλου ἀπὸ πρόσωπο σὲ πρόσωπο εἶναι δυνατή, ἐπειδὴ ἡ ταυτότητα τοῦ προσώπου δὲν προϋποτίθεται ἀλλὰ εἶναι μιὰ ποιότητα ποὺ ἀποκτᾶται κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πραγματοποίησης τοῦ ρόλου.

4. Ὅπως ἤδη προαναφέρθηκε, εἶναι μιὰ γενίκευση ἀναγκαία γιὰ νὰ ἀποκτοῦν οἱ πιθανότητες ταυτότητα καὶ νὰ προκαλοῦν πράξεις, οἱ ὁποῖες δίνουν στὶς πιθανότητες ἐπικαιρότητα στὰ πλαίσια μιᾶς διαδικασίας. Αὐτὴ ἡ γενίκευση ἀποτελεῖ συνάρτηση μὲ τὸ λειτουργικὸ νόημα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι αὐθαίρετη, ἀλλὰ μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια ἡ ὁποία δίνει στὸ πράττειν ἀντικειμενικότητα ἢ μὲ ἄλλα λόγια τὸν πραγματικό του χαρακτήρα. Αὐτὸ τὸ φαινόμενο τῆς μεταδόσεως ἀντικειμενικότητας ὀνομάζομε θεσμοποίηση.

Ἡ θεσμοποίηση δὲν εἶναι μιὰ ἀμετάβλητη κατηγορία. Ὁ ἀντικειμενικὸς χαρακτήρας ποὺ δίνει στὶς πιθανότητες εἶναι μιὰ ἀναγκαία ὑπόθεση γιὰ νὰ γίνει τὸ πράττειν ἐφικτό. Καὶ ἐπειδὴ οἱ πιθανότητες εἶναι συμβατικές, εἶναι καὶ ὁ ἀντικειμενικός τους χαρακτήρας συμβατικὸς (δηλ. ἀποτέλεσμα ἀποφάσεων, ἄρα οὐδετεροποιήσιμος). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἀντικειμενικὸς χαρακτήρας μιᾶς πιθανότητας πρέπει νὰ εἶναι λειτουργικὰ ἰσότιμος ὅπως καὶ ἡ πιθανότητα ἡ ἴδια. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο γίνεται ὁ δείκτης ἀληθείας μιᾶς πιθανότητας σχετικός, ἐπειδὴ ἡ πιθανότητα εἶναι μιὰ ἀνάμεσά σὲ πολλὲς καὶ ἡ ἐπικαιροποίησή της ἢ μὴ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀπόφασης ποὺ ἐπιδέχεται ἀναίρεση ἢ οὐδετεροποίηση. Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τί ἀπαιτεῖ ἡ πλήρωση μιᾶς λειτουργίας στὰ πλαίσια ἑνὸς συστήματος καὶ τῶν ἐξωτερικῶν του σχέσεων. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει μεγάλη σημασία εἶναι ὅτι ἡ θεσμοποίηση παρέχει ἀντικειμενικότητα, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ πράττειν. Μὲ τὴν ἔννοια ἀντικειμενικότητα νοεῖται ὅτι οἱ προσδοκίες, ποὺ προκαλοῦν οἱ πιθανότητες ἀναφορικὰ μὲ τὴν πλήρωση καὶ ποὺ λειτουργοῦν σὲ ἕνα σύστημα, καθὼς καὶ ἡ δομὴ αὐτοῦ τοῦ συστήματος, περιέχουν σὲ μεγάλο βαθμὸ συγκατάθεση, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶναι ὑποκειμενική, εἶναι μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια, δηλαδὴ δημιουργεῖται μέσω τοῦ λειτουργικοῦ της νοήματος.

Ἀνακεφαλαιώνοντας: θεσμοποίηση εἶναι μιὰ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ πράττειν γιατὶ καλύπτει τὶς πιθανότητες μὲ ἀντικειμενικότητα, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαία γιὰ νὰ μπορεῖ μιὰ βιώσιμη πιθανότητα νὰ γίνη δομικὸ στοιχεῖο. Αὐτὸ γίνεται μὲ τὴ βοήθεια τῆς σιγουριᾶς ποὺ προκαλεῖ ἡ ἀντικειμενικότητα στοὺς συμμετέχοντες σὲ μιὰ συνάρτηση πράξεων. Αὐτὴ ἡ σιγουριὰ εἶναι ἕνα ὄργανο ποὺ διευκολύνει τὸ πράττειν καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ὑποτεθείσης συγκατάθεσης ὅσον ἀφορᾶ τὴ λειτουργικότητα τῶν πιθανοτήτων ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἀποτελοῦν βιώματα ἢ ὄχι. Ἡ ἀντικειμενικότητα δηλαδὴ ποὺ παίρνουν οἱ πιθανότητες μέσω τῆς θεσμοποίησης εἶναι ἡ γενίκευση τῆς συγκατάθεσης.

Ἡ συγκατάθεση ὅμως ἐξαρτᾶται ἀπὸ μιὰ λειτουργία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δρᾶ σὲ δύο ἐπίπεδα, στὴ δομὴ ἑνὸς συστήματος καὶ στὶς πιθανότητες ποὺ δὲν ἀποτελοῦν βιώματα ἀκόμα, γενικεύοντας καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὴν ἀπόφαση γιὰ ἕνα ὁρισμένο πράττειν, δίνοντάς της ἀντικειμενικότητα καὶ κάνοντας βιώσιμη τὴν ἐπίδραση τοῦ πράττειν ὡς λειτουργικῆς ἐνέργειας. Ἔτσι ἀποκτᾶ αὐτὴ ἡ ἐπίδραση δομικὸ χαρακτήρα καὶ ἰσχύει γιὰ ὅλους τοὺς συμμετέχοντες σὲ μιὰ συνάρτηση πράξεων, γιατὶ γίνεται πλέον κοινὴ προσδοκία. Ἡ ἐμπιστοσύνη ποὺ παράγεται μὲ τὴ βοήθεια τῆς συγκατάθεσης «δυναμώνει τὸ παρὸν στὴ δυνατότητά του νὰ συλλάβει πολυπλοκότητα καὶ ταυτόχρονα νὰ τὴν ἁπλοποιήσει, δυναμώνει τὰ ἰσχύοντα ἀπέναντι στὰ μελλοντικὰ γεγονότα καὶ ἔτσι γίνονται ἐφικτὰ ἡ βίωση καὶ τὸ πράττειν σὲ πλαίσια ὑψηλῆς πολυπλοκότητας ἀναφορικὰ μὲ τὰ μελλοντικὰ γεγονότα».[1]

Ἡ θεσμοποίηση λοιπὸν μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ προκαλεῖ κάνει τὴ μείωση συμπλεγμάτων (ἁπλοποίηση πολυπλοκότητας) δυνατὴ στὸ βαθμὸ ποὺ α) γενικεύει τὶς προσδοκίες, ὅσον ἀφορᾶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πράττειν, β) δίνει στὸ πράττειν ἀναφορὰ στὸ σύστημα καὶ γ) διευρύνει τὰ ἀτομικὰ ὅρια αὐτῶν ποὺ συμμετέχουν τόσο ποὺ νὰ αὐξάνει ἡ ἀποδοτικότητά τους. Ἔτσι γίνονται οἱ πάντα αὐξανόμενες προϋποθέσεις ἐλεγχόμενες καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ κατευθυνθοῦν· δηλαδὴ ἡ πολυπλοκότητα γίνεται ἁπλοποιήσιμη.

Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε μέχρι τώρα, ἡ ἐμπιστοσύνη βρίσκεται σὲ συνάρτηση μὲ μιὰ λειτουργία. Δὲν συλλαμβάνεται λοιπὸν στὰ πλαίσια τοῦ σχήματος μέσο-σκοπός, δηλαδὴ ὡς βοήθεια γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἑνὸς σκοποῦ. Ἡ ὀρθολογικότητα τῆς

1. N. Luhmann, *Vertrauen,* Stuttgart 1973, σ. 16.

ἐμπιστοσύνης προέρχεται ἀπὸ μιὰ λειτουργία καὶ ὄχι ἀπὸ ἕνα σκοπὸ ποὺ σχηματοποιεῖται ἀπὸ μιὰ πράξη. Στὴ δεύτερη περίπτωση, ἡ κατηγορία σκοπὸς περιέχει ἕνα ἀμετάβλητο πυρήνα καὶ εἶναι τὸ τέλος μιᾶς πράξης. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὴ συστηματικὴ θεωρία, ὁ σκοπὸς εἶναι μιὰ «ἐπιδρῶσα ἐπίδραση» ποὺ ὑπηρετεῖ μιὰ λειτουργία σὲ ἕνα σύστημα.

Ὁ σκοπὸς λοιπὸν εἶναι ἕνα ὄργανο ποὺ διευκολύνει λειτουργικὲς ἀποφάσεις ποὺ καταλήγουν στὸ πράττειν, τὸ ὁποῖο μὲ τὴ σειρά του προκαλεῖ τὴν ἐπικαιροποίηση (μεταφορὰ στὸ παρὸν) λειτουργικὰ ἰσοτίμων πιθανοτήτων. Σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη ὀρθολογικὴ στὸ μέτρο ποὺ ἐκπληρώνει λειτουργίες. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη ἀμετάβλητη κατηγορία ἀλλὰ σχετική, γιατὶ προέρχεται ἀπὸ λειτουργίες τῶν ὁποίων ἡ πλήρωση εἶναι δυνατὸν νὰ γίνει ἀπὸ πολλὲς λειτουργικὰ ἰσότιμες πιθανότητες.

Ἀνακεφαλαιώνοντας: Θεσμοποίηση, σχετικὰ μὲ τὴν ἐπικαιροποίηση πιθανοτήτων, εἶναι ἡ προϋπόθεση ποὺ κάνει τὴν πραγμάτωσή τους ἐφικτή, δίνοντας στὶς πιθανότητες τὴ λειτουργική τους ἀναφορά, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται μὲ τὴ μορφὴ τῆς ἀντικειμενικότητας. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα μειώνονται τὰ συμπλέγματα μὲ τὴ θεσμοποίηση· δηλαδὴ ἐπιτυγχάνεται ἡ μεταφορὰ πιθανοτήτων ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ στὴν πραγματικότητα, ἤ, μὲ ἄλλα λόγια, ἀποκτᾶ ἡ ταυτότητα ἑνὸς ἀντικειμένου τὸν λειτουργικό της δείκτη καὶ ἐπιτυγχάνεται δομικὴ ἀλλαγὴ (μὲ τὴν ἔννοια τῆς συσσώρευσης γνώσεων).

Αὐτὲς οἱ γνώσεις, ποὺ ἐμφανίζονται στὴ δομή, εἶναι γιὰ τὸ πράττειν πραγματικὲς προϋποθέσεις. Ἡ δομὴ λοιπὸν γίνεται πιὸ πλούσια σὲ προϋποθέσεις καὶ πιὸ προβληματική. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ καὶ τὸν προοδευτικὰ ἀναπτυξιακὸ χαρακτήρα τῆς θεσμοποίησης.

Πλουτίζει τὶς προϋποθέσεις ἢ καλύτερα τὶς πιθανότητες ποὺ ἀποτελοῦν προϋποθέσεις γιὰ τὸ πράττειν. Συγχρόνως ὅμως ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα, μέσω τῆς ἀντικειμενικότητας ποὺ δίνει στὶς πιθανότητες, τὴ λήψη λειτουργικῶν ἀποφάσεων ποὺ ἰσχύουν γιὰ ὅλους τοὺς συμμετέχοντες σὲ μιὰ διαδικασία· δηλαδὴ οἱ ἀποφάσεις ἀποτελοῦν προϋποθέσεις γιὰ ὅλους τοὺς συμμετέχοντες.

Αὐτὴ ἡ δημιουργία προϋποθέσεων γιὰ ἀποφάσεις ἁπλοποιεῖ τὴν πολυπλοκότητα, μὲ τὸ νὰ γίνονται πράξεις ἐφικτὲς ποὺ ἔχουν λειτουργικὰ ἰσότιμο χαρακτήρα, ἐπειδὴ οἱ ἀποφάσεις ποὺ ὁδηγοῦν στὸ πράττειν δὲν λαμβάνονται ὡς ὑποκειμενικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ ὡς λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Helmut Fend, *Konformität und Selbstbestimmung*, Weinheim, 1973.
2. Jürgen Habermas, *Erkenntnis und Interesse*, Frankfurt, 1973.
3. Jürgen Habermas, *Zur Logik der Sozialwissenschaften*, Frankfurt, 1970.
4. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt, 1971.
5. Johann Josef Hagen, *Rationales Entscheiden*, München, 1974.
6. Krappmann, *Soziologische Dimensionen der Identität*, Stuttgart, 1973.
7. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied, 1969.
8. N. Luhmann, *Rechtssoziologie*, Hamburg, 1972.
9. N. Luhmann, *Vertrauen*, Stuttgart, 1973.
10. N. Luhmann, *Soziologische Aufklärung*, Opladen, 1972.
11. N. Luhmann, *Zweckbegriff und Systemrationalität*, Tübingen, 1973.
12. Renate Mayntz (Hag.), *Bürokratische Organisation*, Köln, 1971.
13. Renate Mayntz, *Soziologie der Organisation*, Hamburg, 1963.
14. R. Prewo, J. Ritsert, Elmar Stracke, *Systemtheoretische Ansätze in der Soziologie*, Hamburg, 1973.
15. H. Schelsky (Hsg.), *Zur Theorie der Institution*, Düsseldorf, 1973.
16. Karl Herman Tjaden, *Soziales System und sozialer Wandel*, Stuttgart, 1972.
17. C. West Churchman, *The Design of Inquiring Systems*, New York, 1971.